

DR. BERECZKI SÁNDOR
Szeged

Veres Péter gondolatai nevelésről, közösségről, hazaszeretetről

A magyar neveléstörténeti kutatások zöme még mindig a régebbi korokkal foglalkozik, s nagyon elhanyagolja a közvetlen múlt, az 1945 utáni időszak feldolgozását. Pedig a mai problémák megoldásához és megértéséhez azok adhatnának több segítséget, akik jelen voltak és részt vettek napi feladataink megoldásában és az előttünk álló feladatok megtervezésében. Veres Péter ehhez a csoporthoz tartozik s talán személyes életének is, a magyar társadalomnak is nagy kára volt és van abból, hogy ő, akinek olyan fontos megállapításai voltak a nevelés, a közoktatás, a népművelés, a művelődésügy kérdéseiről, egész életében nem kapott szerepet e területek irányításában.

Olvasgatva Veres Péter tanulmányait a közoktatás egyes kérdéseiről, észrevehetjük, hogy mindig mennyire az adott időszak lényeges, aktuális problémái foglalkoztatták, s véleménye mennyire reális, ésszerű. Írásai alapján hiánytalanul össze lehetne állítani mind a Horthy-korszak, mind pedig a felszabadulás utáni időszak magyar közoktatásügyének fejlődését, mivel nem volt olyan kérdés, amelyről Veres Péter ne mondta volna el észrevételeit, javaslatait. S ezek a vélemények mindig helytállóak voltak, tükrözték egy bölcs ember egyéni gondolkodását, élettapasztalatát, jóllehet Veres Péter nem mint pedagógiai szakember, hanem mint író nyilatkozott. Meggyőződésem, hogy erre az egyéni felfogásra, szemléletmódra sem életében, sem halála óta nem figyeltünk fel kellően, és nem hasznosították a nevelés és oktatás egyes kérdéseiben.

Veres Péter – akárcsak Németh László s több nagy magyar gondolkodó – a pedagógia, valamint a magyar közoktatás súlyponti kérdéseként az oktatást, a művelődést s ennek eredményeképpen a műveltséget tekintette. A nevelést ezzel a művelődési folyamattal kapcsolta össze. Németh Lászlóval szemben azonban Veres Péter az oktatás és a közművelődés feladatait még nagyobb társadalmi összefüggésben helyezte el, az „országban, népben-nemzetben” gondolkodva vizsgálta a problémákat.

Veres Péter pedagógiai vonatkozású írásait elemezve két lényeges gondolatot látunk következetesen érvényesülni: a közösség nevelését és a hazaszeretet nevelését. E két gondolatot össze is kapcsolhatjuk – mint ahogyan Veres Péter is e kettőt elválaszthatatlanul szemlélte – a nemzeti közösség nevelését.

Mielőtt e két nevelési területtel kapcsolatban megvizsgálánk Veres Péter gondolatait, érdemes röviden érinteni a pedagógiával, a neveléssel és az embereszmény-nyel összefüggésben kifejtett nézeteit. Erre azért is sort kell kerítenünk, mivel e kérdésekkel kapcsolatos véleménye adja meg a többi probléma általános keretét.

A neveléstudományról Veres Péter több helyen is elmondta a véleményét. Legteljesebben az 1940-ben megjelent kötetében „Mit ér az ember, ha magyar” címen. E kötet „A nép neveléséről” című fejezetében nagyon érdekes neveléstörténeti áttekintés keretében mutatja be azt, hogy a neveléstudomány mindig eszköz volt csak a közösségek életében s így „nem lehet úrrá a közösségi élet természetes dinamizmusán, mozgásirányán”. Véleménye szerint: „...a neveléstudomány legelső feladata

volna: megkeresni a saját helyét az emberiség fejlődésében." Fontosnak látja, hogy a neveléstudomány rendezze viszonyát a lélektannal, a biológiával, a szociológiával és a történelemmel. Az emberiség történetének ellentétes példáin (Spárta-Athén) mutatja be a különböző nevelési eljárások sikerét és kudarcat. E nevelési rendszerek összehasonlításakor is az az alapvető nézőpontja, hogy melyik szolgálta jobban az adott nép érdekét. Megállapítja: „A túlzott egyéni nevelés éppúgy ártalmas a közösségre, mint a gépies tömegnevelés.”

Ez a nemzeti-közösségi szempont vezeti akkor is, amikor az embereszmény kérdésével foglalkozik. Így foglal állást: „Éppúgy nem mondhatunk le a személyesített embereszményünkről, mint a szocialista társadalomeszményről. Ez a kettő egyébként is dialektikus kölcsönhatás összefüggésében van egymással. (Silány „emberanyagból” nem lehet egészséges társadalom.)” Majd így folytatja: „Hiszen ha lemondanánk, akkor minek volt az egész forradalom, és mire az egész szocializmust építő buzgólkodás? Csak azért, hogy más emberek, alulról jöttek kerüljenek a társadalom élére, minden vezető pozícióba?” A nevelés feladatát éppen ezért így fogalmazza meg: „Az embert, úgy is mint egyént, úgy is mint közösséget, az általunk felismert jobb, hasznosabb és egyben nemesebb gondolkodás és életforma irányában neveljük, formáljuk.” Az a véleménye, hogy „a munkálkodó és egyben szocialista-kollektivista közgondolkodás kialakításához az iskolának, illetve a pedagógiának is meg kell tennie a magáét.” A nemzeti közgondolkodást kialakító és fejlesztő nevelés lényegét így fogalmazza meg: „Én a leghelyesebb, mert valóban realista, nevelésnek a szintetikus nevelést tartanám. Vagyis azt, hogy a szülői szeretet, családi élet, aztán a közösségi (óvoda, iskola, üzem) és társadalmi (utca, „korszellem”) hatások mind érvényesülhetnek s mind-mind a legmegfelelőbb helyen, korban, arányban és határfokon.”

Már ezekből az észrevételekből is felfigyelhettünk arra, hogy Veres Péter minden neveléssel kapcsolatos véleményét a szocialista társadalom építésének közös ügyével hoz kapcsolatba. Ebben a nagy nemzeti és társadalmi célban keresi a nevelés és oktatás egyes részfeladatait is.

Mindenekelőtt nagyon lényegesnek tekinti a nép művelődésének és műveltségének ügyét. Sajnálattal állapítja meg 1968-ban „A szocialista műveltségről” című cikkében: „... a munkásosztály nemzeti műveltsége nemhogy irodalmi, de történelmi és szociológiai értelemben sem olyan gazdag és árnyaltos ma még, mint amilyenre szükség volna.” Ugyanakkor megállapítja: „A munkásosztálynak a maga egészében sokkal több természettudományi, technikai, sőt közgazdasági ismeretet kell felszednie, iskolában és a munkában, mint eddig bármikor.” Figyeljük meg, hogy Veres Péter hogyan körvonalazza ennek a műveltségnek nemzeti jellegét és tartalmát: „A munkáságnak mint a folyó történelem lényeges vezető osztályának, most már nemcsak a társadalom osztályszerkezetét kell megismernie és megértenie, hanem – hogy vezetni jobban tudjon – a saját országunk és nemzetünk egész történelmét (nemcsak a forradalmakét!) ismernie kell. Hozzá a saját népünk karakterét, erényeit, hibáit, bölcsességeit és balgaságait, mert ezek mind politikai tényezők, mihelyst az egész nemzet vezetéséről, kormányzásáról, neveléséről van szó. Ennek eszközeként említi a szocialista irodalmat, mivel a „kollektivista cselekvés-izlés-magatartás meggyökereztetéséhez az iskola, a diplomaszerezés vagy akár az iskolán kívüli ismeretterjesztés” nem elegendő. Veres Péter meggyőződésében ez a műveltség nem lehet öncélú, mivel „egészséges népi-nemzeti kultúrának csak azt tekinthetjük, amelyik kohéziós-elemző, értékelő, válogató, beolvasztó erővé tud válni.”

Veres Péter pedagógiai nézeteinek szintézisét kétségtelenül a közösségi nevelésről írottak adják meg. Milyen mulasztása a közösségi nevelés kérdéseivel foglalkozó pedagógiai szakirodalmunknak, hogy Veres Péter gondolatait nem vettük figyelembe.

Nincs egyetlen pedagógiai vonatkozású írása sem, ahol ezt a kérdést ne érintené, sőt a legtöbb esetben ne ezt elemezné a legrészletesebben. Már utaltam rá, hogy ő ezt a kollektivitást sohasem csupán iskolai vonatkozásban szemlélte, hanem mindig „népi-nemzeti közösségről” ír. A nemzet sorsát, fejlődését attól tette függővé, hogy a munkásság-parasztság régi közösségi formái, hagyományai mennyire maradnak meg az új társadalmi feltételek között is, illetve ezek mennyire tudnak egységes népi-nemzeti közösségformáló erővé válni. A népi-nemzeti közösség nála politikai tartalmában demokratikus, érzelmi telítettségében pedig hazaszeretettől átitatott. E két lényeges jegy adja meg számára a közösségi nevelés konkrét feladatait is. Túlzás nélkül állapíthatjuk meg Veres Péter írásai alapján, hogy az elmúlt évtizedek magyar írói közül senki sem foglalkozott olyan intenzíven és sokoldalúan a közösségi nevelés magyar feladataival, mint ő. Külön tanulmány tárgya lehetne azt vizsgálni, hogy milyen sokféle összefüggésben, milyen sokszor eltérő társadalmi, politikai, pedagógiai kérdéssel kapcsolatban kanyarodik vissza újra meg újra a közösségi nevelés megoldatlan kérdéseihez, s keresi a megoldást a különböző közösségek megreformálásában, kialakításában.

E gazdag gondolatrendszerből valóban csak néhány bemutatására van szükség ahhoz, hogy igazoljuk Veres Péter állásfoglalását a szocialista pedagógia e fontos kérdéséről. Teljességre és szigorú rendszerre sem törekedhetünk, mivel e probléma sokféle összefüggésben vetődik fel nála. 1966-ban jelent meg egy – már címében is – vonzó tanulmánya: „A nagyapa gondoljaiból.” Ebben megállapítja: „...szocializmus nem lehet kollektívizmus nélkül, kollektívizmus nem lehet »vérré-vált« mindennapi gondolkozássá, ízléssé, magatartássá nemesedett demokratizmus nélkül.” Egy másik tanulmányában – 1965-ben – ennek a kollektívizmusnak nemzeti jellegét még teljesebben fogalmazza meg: „...minden felelős, gondolkodó ember dolga, aki embeerekkel bánik, az elromlott közgondolkodás és közérzület átformálása volna: szocialistává, kollektivistává, és én hozzátenném: népivé, nemzetivé, mert nem lehet az ember igazi kollektivistá, se világpolgár-humanista, ha a népi közössége iránti felelősség és szeretet, lelkiismeret ébren tartó erejét nem érzi.” Érdemes felfigyelnünk arra is, hogy Veres Péter a társadalomban jelentkező problémák megoldását elsősorban nem gazdasági tényezőkben kereste: „A megoldás a nagy társadalmon belüli kis közösségek igazi társaséletében rejtőzik. A győzelmes társadalmi forradalomhoz lelki-szellemi-erkölcsi forradalom kell! A társadaloméletten törvényei erre is érvényesek.”

Hogy Veres Péter mennyire következetesen vallotta a kollektív nevelés szerepét az új magyar társadalom életében, azt két, időben 20 év eltéréssel megjelent, tanulmányával is bizonyíthatjuk. Még ma sem lehet minden tudáság nélkül olvasni az 1945-ben megjelent előadását „Demokrácia és nevelés” címen. A nevelőknek tartott előadásában így fogalmaz: „A követelmény kettős. Demokráciára nevelni és magyarságra nevelni. Ezt ki is egészítem mindjárt egy harmadik követelménnyel: realizmusra kell nevelni. A magyar valóság helyes és általános ismeretére is kell nevelni. E nélkül sem a demokratikus nevelés társadalmi téren, sem a magyarságra való nevelés szellemi, művészeti téren nem vezethet sikerre.” Ennek a kiindulásnak ismeretében még jobban megérthetjük azt, hogy 1965-ben milyen aggódással kénytelen megállapítani: „A mi, szocializmust építő társadalmunkban ez idő szerint még éppen a kollektívizmust jelentő alapközösségek nem alakultak ki kellő arányokban. A falu mint termelőközösség, az üzem vagy üzemrész mint termelőközösség, a szakma mint szakmai közösség, a tantestület és a diákság mint tanító és tanulóközösség és így tovább. De: igazi közösségek nem formálódhatnak ki funkcionális belső demokrácia nélkül. Egy sereg együtt dolgozó ember még nem okvetlen közösség. Azzá csak a szellem, a lélek, a gondolkodás és az ízlés, együttvéve az „erkölcsi kohézió” teszi.

Most – 43 év után – újra olvasom az 1940-ben megjelent Veres Péter könyvet: „Mít ér az ember, ha magyar.” S eszembe jut, hogy nekünk – akkori tizenéveseknek – milyen nagy jelentőségű volt ez a könyv, milyen izgalommal olvastuk, s milyen nagy mértékben formálta gondolkodásunkat. Azt is mondhatjuk, hogy ez a könyv jelentette számunkra a hazaszeretetre nevelés iskoláját, tudatunk és érzésvilágunk formálását. Ez a könyv adta meg számunkra az eligazodást a kor bonyolult és sok területen veszélyes irányzataiban. Milyen élénk viták, szenvedélyes állásfoglalások bontakoztak ki a könyv megjelenése után. S elgondolkozom azon, hogy most a huszonéveseknek miért nem jelenti ugyanezt a szellemi izgalmat, élményt? Nagyrésztük bizonyára nem is ismeri ezt a művet, s így nem is tudja, hogy mit kellene elolvasnia a hazaszeretet formálásának egyik alapvető forrásaként. Igaz, jelenlegi társadalmi és politikai, gazdasági viszonyainkat nem lehet összehasonlítani az 1940-es évek állapottal, de korszerűtlenné váltak-e Veres Péter gondolatai? Úgy gondolom, hogy nem. S tulajdonképpen most találtam magyarázatot arra, hogy a mi hazaszeretetre nevelésünkben miért játszott olyan nagy szerepet ez a könyv. Veres Péter a hazaszeretetre nevelésben a hangsúlyt elsősorban nem az érzelmekre helyezte – bár ezt sem hanyagolta el –, hanem a nemzeti tudat, önismeret, önbecsülés, önrizet formálására. Ezért vizsgálta következetesen, hogy mi adhatja meg ennek a nemzeti, magyar önismeretnek a tartalmát, valamint azt, hogy milyen módon lehet ezt a tartalmat a felnövekvő és felnőtt nemzedék számára közvetíteni. Nagy gondot fordított arra, hogy állandóan figyelmeztessen a hamis nemzeti tudat veszélyeire, káros következményeire. 1945-ben így vélekedik: „A magyar élet bárhol jelentkező társadalmi különösségeit, történelmi tényezőit tudomásul kell venni és tanítani kell; és lényegében meg kell ismertetni a magyarnak mint olyannak, a többi néphez való viszonyát. Lássuk meg önmagunkat nemcsak a saját magyar szemléletünkön keresztül, hanem a valóságnak megfelelően, más népeknek rólunk való véleményén keresztül is.” És másutt: „Most keresztül mentünk ezen a katasztrófán, de magyarságra nevelésünk most már ne csak romantikus legyen, hanem a magyar önmagához térjen és helyt tudjon állni mindenhol.” A nevelők számára 1945-ben tartott előadásában nagyon sokat vár attól, hogy ők milyen módon végzik a gyermekek hazaszeretetre nevelését. Ezt mondja: „A nevelő számára a magyarság ne csupán tárgy legyen, hanem átmelegedéssel, lelki közössel tudja tanítani a magyar szellemi, történelmi, irodalmi, népművészeti, népzenei kincseket. Ha erre a lelki átmelegedésre képes, akkor feltétlenül lesz hatása.” Saját maga hazaszeretetről így ír: „Hogy mi a magyar, én nem tudom pontosan, de érzem. Bizonyos szituációkban én csak így, vagy úgy tudok cselekedni, és csak így tudok gondolkodni.”

A helyes nemzeti önismeret kérdése Veres Pétert állandóan foglalkoztatta. 1955-ben is ezért mond bírálatot az akkori nevelés hiányosságairól: „A hazafias nevelés más tényezői: történelemismeret, népköltészet, népművészet, népzene felhasználása az ifjúság nevelésében mennyire esetleges, sőt zavaros”. Annak ellenére, hogy a hazafias nevelés területén már túljutottunk már 1950-es évek hibáin, bizonyos vonatkozásokban még ma is érvényesek Veres Péter megállapításai, ha másban nem is, de abban feltétlenül, hogy az általa megjelölt, s a nemzeti öntudat tartalmát adó ismereteket még mindig nem tudjuk kellő érvénnyel hasznosítani.

A hazaszeretet ars poeticáját Veres Péter nagyon szép versében fogalmazza meg „Én nem mehetek el innen” címmel. E versében kifejti a hazaszeretet teljes tartalmát, s megfogalmazza a hazaszeretet általa legfontosabb elemét: a helytállást, a hűséget, a hazáért végzett tetteket, s a földet:

„Ez a föld az, amelyen élünk:
a sziksós puszta, a ragadós televény, a
szaladó homok
és a zöldellő dombok földje – Magyarország,
s a tízmillió magyar, aki benne él.”